

Gramatické pravidlá

**(stručný prehľad gramatiky pre žiakov 5. – 9. ročníka
podľa ISCED 2)**

Lexikálna rovina

1. Členenie slovnej zásoby

a) z hľadiska vzťahov medzi slovami

- **synonymá** - (rovnoznačné) slová **rovnakého** alebo **podobného** významu, rozlične pomenúvajú jeden jav
oblok – okno
- **antonymá** – slová **opačného** významu
tepló – zima, nízky – vysoký
- **homonymá** – (rovnozvukné) slová **rovnako** znejúce s **rôznym** významom
biť - byť

b) z hľadiska významu

- **plnovýznamové** – podstatné mená, prídavné mená, zámená, číslovky, slovesá, príslovky
- **nepplnovýznamové** – predložky, spojky, častice, citoslovčia
- **jednovýznamové** – majú iba jeden význam
vodovod, inštalatér...
- **viacvýznamové** – majú viac významov
hlava, list, jazyk...

c) z hľadiska spisovnosti

- **spisovné** – používajú sa vo verejnom dorozumívaní
- **nepisovné** – používajú sa v súkromnom styku
 - *nárečové*
 - *slangové*

d) z hľadiska citového zafarbenia

- **neutrálne** – slová, ktorými nevyjadrujeme svoj citový vzťah
dom, škola, sladký, vysoký...
- **expresívne (citovo zafarbené)** – slová, ktorými vyjadrujeme svoj citový vzťah
 - *kladný: mamička, papkať, šepkať...*
 - *záporný: chlapčisko, drichmať, tárať...*

e) z hľadiska pôvodu

- **domáce**
- **cudzie** – prevzaté z iných jazykov, podlieha im pôvodný pravopis aj výslovnosť
 - zdomácnené** – *kravata, kilogram, bufet, fľaša*
 - internacionalizmy** – *extrém, emócia, distribúcia*
 - cudzie** – *reservé, nóbl, miss*

f) z hľadiska dobového výskytu

- **historizmy** – pomenúvajú veci a javy, ktoré zanikli, zaniklo aj slovo
(ríf, šesták, dvoran, dereš, zeman...)
- **archaizmy** – pomenúvajú existujúce veci, javy, slovo však zaniklo, používa sa už nové
(silospyt, merba, lučba, počty, furman...)
- **zastarané slová** – používajú ich ešte príslušníci staršej generácie
(bukréta, choseň, gánok, knihovňa...)
- **neologizmy** – nové slová, ktoré vznikli pomenúvaním nových predmetov, javov
(programátor, video, mobil, lakros...)

2. Tvorenie slov

a) odvodzovaním

- **slovotvornou predponou** – nachádza sa pred slovom
preletieť, vyskočiť

slovotvorná predpona ┘ └ slovotvorný základ (časť slova, ktorá zostane po odtrhnutí prípony a predpony)

Tvorením slov pomocou slovotvornej prepony vznikajú najčastejšie slovesá.

- **slovotvornou príponou** – nachádza sa za slovom
domček, milučký

Tvorením slov pomocou slovotvornej prípony vznikajú najčastejšie podstatné a prídavné mená.

b) skladaním

Je spôsob tvorenia slov, kedy spájame dve slová alebo dva slovotvorné základy.
päť + ročný = päťročný, zem + guľa = zemeguľa

c) skracovaním

Vznikajú:

- **skratky** – píše sa za nimi bodka (napr., atď., str.)
- **značky** – dohovorené ustálené symboly na označovanie meracích jednotiek, chemických prvkov, peňažnej meny, ŠPZ áut... (m, km, kg, t, €...)
- **iniciálové skratky** – zo začiatkových písmen slov združeného pomenovania (ZŠ, SND, MHD...)
- **skratkové slová** – dajú sa skloňovať, nemusia byť tvorené len zo začiatkových písmen (TANAP, SLŮK, UFO...)

3. Rozširovanie slovnej zásoby

Slovnú zásobu si môžeme rozširovať pomocou tvorenia slov, preberania slov z cudzích jazykov a tvorením rôznych priamych či nepriamych pomenovaní.

a) nepriame pomenovania - pomenúvajú veci nepriamo (obrazne)

- **prirovnanie** – vzniká prirovnávaním jedného predmetu k druhému. Musí obsahovať spojku **ako, jak** alebo **sťa**
mocný ako medveď, múdry sťa Šalemún
- **porekadlo** – frazeologizmus, ustálené slovné spojenie, ktoré obrazne pomenúva nejaký jav a **neobsahuje** ponaučenie
Vzal nohy na plecía. (Utielol)
- **príslovie** - frazeologizmus, ustálené slovné spojenie, ktoré obrazne pomenúva nejaký jav a **obsahuje** ponaučenie
Bez práce nie sú koláče.
- **pranostika** - frazeologizmus, ľudová múdrosť viažuca sa na počasie
Martin chodí na bielom koni.
- **metafora** – vzniká prenášaním pomenovania na základe **vonkajšej** podobnosti
krídla lístia, brána dvoch dubov...

- **perzonifikácia** – zosobnenie
husle plačú, kvapky dažďa tancovali...
- **epiteton** - básnický prívlastok
zlatá niť, čarovné slová...
- **metonymia** - vzniká prenášaním pomenovania na základe **vnútornej** podobnosti
to je múdra hlava, učím sa Sládkoviča, ležím na dvojke...

Prírovnania, porekadlá, príslovia a pranostiky radíme medzi ustálené slovné spojenia, ktoré sa nazývajú **frazeologizmy**.

b) priame pomenovania – pomenúvajú vec priamo

- **jednoslovné** – pomenúvajú vec jedným slovom (*vlak, lietadlo, rýchle...*)
- **viacslovné** – skladá sa z viacerých slov, ale pomenúva jediná vec, dej alebo stav. Takéto pomenovanie je **ustálené** a nazýva sa **združené pomenovanie**. (*osobné auto, železničná stanica, hlavná cesta...*)

4. Slovníky

- **pravopisný: pravopis slov** - Pravidlá slovenského pravopisu
- **výkladový: význam slov** - Slovník slovenského jazyka, Krátky slovník slovenského jazyka, Slovník súčasného slovenského jazyka
- **synonymický: slová rovnakého alebo podobného významu** – Synonymický slovník slovenčiny, Malý synonymický slovník
- **historický: výklad a pôvod starých slov** – Historický slovník slovenského jazyka
- **frazeologický: frazeologizmy** – Malý frazeologický slovník
- **cudzích slov: význam, pravopis a pôvod cudzích slov** – Slovník cudzích slov
- **výslovnostný: spisovná výslovnosť** – Pravidlá slovenskej výslovnosti
- **nárečový: dialektizmy** – Slovník slovenských nárečí
- **slangový: slangové výrazy** – Slovník slovenského slangu

Zvuková rovina a pravopis

1. Prozodické vlastnosti reči:

a) prestávka

Je to prerušenie prúdu reči.

- **prirodzená (fyziologická)** – z potreby nadýchnuť sa

- **významová** – na hranici viet, pri čiarke...

b) melódia viet

Vety majú svoju **melódiu**.

- **klesavá melódia**
 - v oznamovacích, rozkazovacích, zvolacích vetách
 - v opytovacích vetách, ak ide o dopĺňaciu otázku (otázka začína opytovacím zámenom)
- **stúpavá melódia**
 - v opytovacích vetách, ak ide o zisťovaciu otázku (otázka nezačína opytovacím zámenom)

c) sila hlasu

Hlas zosilňujeme, keď chceme povedať niečo dôležité.

d) dôraz

Dáva sa na celé slovo, ktoré má vo vete najdôležitejší význam. V pokojnej reči je dôraz na **poslednom** slove vo vete.

e) prízvuk

Dáva sa na slabiku v slove. V slovenčine je prízvuk na **prvej** slabike slova. Hovorí sa mu

hlavný slovný prízvuk.

2. Delenie hlások:

a) samohlásky

- **krátke** – a, e, ä, i, y, o, u
- **dlhé** – á, é, í, ý, ó, ú

b) dvojhlásky

- ia, ie, iu, ô

c) spoluhlásky

- z hľadiska pravopisu:

- **tvrdé** – d, t, n, l, h, ch, k, g
- **mäkké** – ď, ť, ň, ľ, ž, š, č, dž, c, dz, j
- **obojaké** – b, m, p, r, s, v, z, f

- podľa znelosti

- **znelé párové** – b, d, ď, dz, dž, g, h, z, ž, v
- **neznelé párové** – k, č, š, f, s, t, ch, c, p, ť (kočiš Faust chce piť)
- **zvučné (znelé) nepárové** – m, n, ň, l, ľ, r, j

↓
nepárové hlásky sa nikdy nespodobujú, lebo nemajú pár,
ovplyvňujú však neznelé párové hlásky

- slabičné hlásky

- l, ľ, r, ŕ

3. Spodobovanie:

Spodobovanie je jav, pri ktorom dochádza k zmene výslovnosti hlásky – inak hlásku píšeme, inak ju počujeme. Deje sa to vtedy, ak sa stretnú vedľa seba **znelá** a **neznelá** hláska alebo opačne.

v	t	á	k
↓	↓		
znelá	neznelá		

Neznelá hláska „t“ ovplyvní znelú hlásku „v“, ktorá sa preto zmení na neznelú hlásku „f“ – preto počujeme „fták“

Spodobovanie nastáva:

- **na začiatku slova:** včela – fčela
- **vo vnútri slova:** dlážka – dláška
- **na konci slova pred prestávkou:** holub – holup
- **pri splývavej výslovnosti:** vták hlasno zaspieval – vtág hlasno zaspieval

POZOR!!! – SPODOBOVANIE NENASTÁVA PRI SPLÝVAVEJ VÝSLOVNOSTI PREDLOŽKY A OSOBNÉHO ZÁKLADNÉHO ZÁMENA – napr. s nami, od nej...

Spodobovanie a výslovnosť hlásky „v“:

- **v → f** : na začiatku slova, ak za „v“ nasleduje neznelá spoluhláska
- **v → u** : vo vnútri slova a na konci slova, ak za „v“ nenasleduje znelá hláska
napr. slivka, páv (sliuka, páu)
- **v → v** : ak za hláskou „v“ nasleduje znelá hláska alebo samohláska
napr. voda

4. Pravidlo o rytmickej krátení

V spisovnej slovenčine **nesmú** za sebou nasledovať dve **dlhé slabiky**. Ak to nastane, druhá slabika sa kráti. *Napr.: múdry, biely*

Z pravidla o rytmickej krátení je však niekoľko **výnimiek**:

- **v pádových príponách podstatných mien**
 - ženského rodu (vzor **žena** – G pl.): *výchier*
(vzor **ulica** – G pl.): *hrádzí*
(vzor **dlaň** – G pl.): *básní*
 - stredného rodu (vzor **vysvedčenie**) : *tŕnie, v tŕní*
(vzor **mesto** – G pl.): *hospodárstiev*
- **v pádových príponách prídavných mien**
 - mužský, ženský, stredný rod (vzor **páví**) : *páví, pávia, pávie*
- **v tvaroch sloves prítomného času**
 - 1. – 3. os. sg. a pl.: *zmúdriem, zmúdrieš*
 - 3. os. pl. : *krútia, chvália*
 - 1. – 3. os. sg. a pl. : *chváliam, chválievač*
- **v ohýbacích príponách neurčitých zámen s časticou nie-**
niečí, niečia, niečie
- **v slovách s predponou ná-, zá-, sú-**

- nátierka, zásielka, súčiastka*
- **v niektorých zložených slovách**
párkrát

5. Vlastné mená

Vlastné mená píšeme s **veľkým začiatočným písmenom**.

- **vlastné mená** - *osôb, bytostí, zvierat, národov, občanov*
Jano, Brezina, Pejko, Zlatovláska, Slovák, Oravan, Boh (kresťanský), Matka Božia
!!!Pozor!!! *boh (nadprirodzená bytosť) každý boží deň, boh Mars*
- **mená planét** – *Mars, Jupiter, Slnko, Venuša*
!!!Pozor!!! *zem (hlina, podlaha) svieti slnko (zdroj tepla)*
- **zemepisné názvy a mená štátov**
 - *jednoslovné: Záruby, Karpaty, Vtáčnik, Slovensko, Estónsko*
 - *viacslovné: Vysoké Tatry, Biele Karpaty, Severné Írsko, Čierne more, Slovenské rudohorie, Česká republika, Monacké kniežactvo, Vatikánsky mestský štát, Ochtinská aragonitová jaskyňa, Dobšinská ľadová jaskyňa*
- **názvy ľudských osídliel**
 - *mestá a obce: veľkým písmenom píšeme všetky plnovýznamové slová*
Kysucké Nové Mesto, Senica nad Myjavou
!!!POZOR!!! *Štrbské Pleso – obec*
Štrbské pleso – jazero
 - *ulice, mosty, námestia: prvé písmeno vždy veľké, ostatné len ak sú samy vlastným menom*
Ulica víťazov, Ulica Mateja Bella, Námestie mieru, Hviezdoslavovo námestie, Námestie P.O. Hviezdoslava, Most Apollo
- **názvy sviatkov**
 - *jednoslovné: Vianoce, Turíce, Hromnice*
 - *viacslovné: prvé písmeno je vždy veľké - Veľká noc, Prvý máj, Sviatok práce, Medzinárodný deň detí, Slovenské národné povstanie*
!!!POZOR!!! – *vianočné sviatky, veľkonočné sviatky*
- **názvy jedinečných inštitúcií**
 - *bez vlastného mena: prvé písmeno vždy veľké*
Matica slovenská, Slovenské národné divadlo, Slovenská akadémia vied, Slovenský ľudový umelecký kolektív
 - *s vlastným menom v názve: vlastné mená, ktoré sú súčasťou názvu píšeme s veľkým písmenom*
Botanická záhrada Prírodovedeckej fakulty UK, Úrad vlády Slovenskej republiky, Chrám Matky Božej v Paríži
- **názvy inštitúcií**
 - *ak sú určené presne (s miestom sídla), začiatočné písmeno píšeme veľké:*
Mestský úrad v Senici, Základná škola, Sadová 620, Senica
 - *ak nie sú určené presne (bez sídla) a nejde o názov konkrétnej inštitúcie, píšeme s malým písmenom:*
základná škola, materská škola, mestský úrad

!!!POZOR!!!

- **Názvy vyučovacích predmetov sa píšou s malým písmenom**
Vynikám v dejepise a v slovenskom jazyku.

- Názvy oddelení inštitúcií sa píše s malým písmenom
Študujem odbor cestnej dopravy.

6. Interpunkčné znamienka:

- **úvodzovky** – na označenie citátu
 - na označenie slova s preneseným významom
 - v priamej reči

Priama reč:

1. „P..... ?!,“ u.....
„Kde je mačiatko?“ spytuje sa Klárka.
2. U..... : „P..... ?!.“
Mamička povedala: „Bolo niekde na chodbe.“
3. „P.....,“ u..... , „p.....?!.“
„Bolo na chodbe,“ hovorí mama, „ale už zmizlo.“

- **čiarka** - **vyčleňuje z vety** oslovenie, pozdrav, citoslovce
 - na vydelenie prístavku
 - **pri vymenúvaní**
 - **pri spojkách** (pozr. pravidlá čiarky pri slovnom druhu – spojky)
 - **v súvetí**
- **pomlčka** – sa používa medzi slovami a vetami, je **dlhšia** ako spojovník, od slov sa oddeľuje **medzerou**
 - **vo vete namiesto slovesa byť**: *Mladosť – radosť.*
 - **pri oddeľovaní vsuviek vo vete**: *Ranné správy – najčerstvejšie informácie – ho zaujímali najviac.*
 - **pri vypočítavaní bodov**: *Prídavné mená delíme na:*
 - *akostné*
 - *vzťahové*
 - *privlastňovacie*
 - **na označenie časového rozpätia**: *2005 – 2015*
- **spojovník** – je **kratší** ako pomlčka, **neoddeľuje** sa medzerou, používa sa:
 - **v zložených vlastných menách**: *Mária Rázusová-Martáková*
 - **v zložených všeobecných podstatných menách**: *propán-bután*
 - **v zložených prídavných menách** na vyjadrenie zreteľne vydelených častí:
bielo-modro-červená zástava
 - **pri rozdeľovaní slov na konci riadka** – *návštev-ník*
 - **na pripojenie prípony** ku skratkovým slovám: *TANAP-e*
- **lomka** – sa používa...
 - **v odborných textoch** medzi variantnými výrazmi: *-ár/-ar/-iar*
 - **na vyjadrenie vzťahu** dvoch veličín: *6l/100 km*

Morfologická rovina

Slovné druhy delíme na:

- **ohybné**
podstatné mená
prídavné mená
zámená
číslovky

slovesá

→ **skloňujeme**

→ **časujeme**
- **neohybné**
príslovky
predložky
spojky
častice
citoslovčia

1. Podstatné mená

Plnovýznamové ohybné slová, ktoré pomenúvajú osoby, zvieratá, veci, rastliny, vlastnosti, deje, vnútorné stavy

a) gramatické kategórie

- **rod** – mužský, ženský, stredný
- **číslo** – singulár (jednotné), plurál (množné)
- **pád** – nominatív, genitív, datív, akuzatív, lokál, inštrumentál
vokatív – oslovenie osoby osobitým pádom – *Zuzi, mami, bratku, človeče...*
- **vzor** – chlap, hrdina, dub, stroj, žena, ulica, dlaň, kosť, mesto, srdce, dievča, vysvedčenie
- **konkrétne PM** – hmotné, dajú sa chytiť (*mama, Nitra, Váh...*)
abstraktné PM – nehmotné, nedajú sa uchopiť (*myšlienka, skromnosť, beh...*)

b) vzory podstatných mien

Mužský rod:

- **chlap** – skloňujú sa podľa neho životné podstatné mená mužského rodu, ktoré sú v N sg. zakončené na spoluhlásku alebo samohlásku **-o**
N pl. má príponu **-i, -ovia, -ia**
- **hrdina** – skloňujú sa podľa neho životné podstatné mená mužského rodu, ktoré sú v N sg. zakončené na samohlásku **-a**
N pl. má príponu **-ovia, -i** (PM zakončené na **-ista, -ita**)
- **dub** – skloňujú sa podľa neho neživotné podstatné mená mužského rodu, ktoré sú v N sg. zakončené na **tvrdú** alebo **obojakú spoluhlásku**.
N pl. má príponu **-y**
- **stroj** – skloňujú sa podľa neho neživotné podstatné mená mužského rodu, ktoré sú v N sg. zakončené na **mäkkú spoluhlásku**.
N pl. má príponu **-e**

Ženský rod:

- **žena** – skloňujú sa podľa neho podstatné mená ženského rodu zakončené na samohlásku **-a**, pred ktorou sa nachádza **tvrdá** alebo **obojaká** spoluhláska
- **ulica** - skloňujú sa podľa neho podstatné mená ženského rodu zakončené na samohlásku **-a**, pred ktorou sa nachádza **mäkká** spoluhláska
- **dlaň** - skloňujú sa podľa neho podstatné mená ženského rodu zakončené na **spoluhlásku** a v N pl. majú príponu **-e**
- **kosť** - skloňujú sa podľa neho podstatné mená ženského rodu zakončené na **spoluhlásku** a v N pl. majú príponu **-i**

Stredný rod:

- **mesto** – skloňujú sa podľa neho podstatné mená stredného rodu, ktoré sú v N sg. zakončené na samohlásku **-o**
- **srdce** - skloňujú sa podľa neho podstatné mená stredného rodu, ktoré sú v N sg. zakončené na samohlásku **-e**
- **dievča** - skloňujú sa podľa neho podstatné mená stredného rodu, ktoré pomenúvajú mláďatá a sú v N sg. zakončené na samohlásku **-a**.
V N pl. majú príponu **-atá/a, -ence/e**

- **vysvedčenie** - skloňujú sa podľa neho podstatné mená stredného rodu, ktoré sú v N sg. zakončené na dvojhlásku **-ie**

c) pomnožné podstatné mená

Pomenúvajú jednu vec tvarom množného čísla. Nemajú singulár. Napr.: *nožnice, vráta, plavky, Tatry...*

Rod a vzor PPM:

- **ženský rod:** **žena** - N.pl – **y**, D. pl – **ám**, L.pl – **ách**
ulica – N.pl – **e**, D.pl – **iam**, L.pl – **iach**
- **mužský rod:** **dub** – N.pl – **y**, D.pl – **om**, L.pl – **och**
stroj – N.pl – **e**, D.pl – **om**, L.pl – **och**
- **stredný rod:** **mesto** – N.pl – **alá**
srdce - N.pl – **ia** (výnimka: *patria sem aj plúca*)

d) zvieracie podstatné mená MR

Skloňovanie:

singulár

vzor: **chlap**

plurál

vzor: **dub** (tvrdé zakončenie)
stroj (mäkké zakončenie)

Spisovná forma pri skloňovaní v množnom čísle je neživotná!!!! (Zvieracie podstatné meno sa musí skloňovať podľa vzorov *dub* alebo *stroj*)

Správne: Videl som **bažanty**. (duby) **ÁNO**

Nesprávne: Videl som **bažantov**. (chlapov) **NIE**

Výnimku z tohto pravidla tvoria slová **pes, vlk, vták**

V singulári sa skloňujú podľa vzoru **chlap**.

V pluráli podľa vzoru - **chlap** (životné) *zúriví psi, vlci, vtáci (chlapi)*

- **dub** (neživotné) *zúrivé psy, vlky, vtáky (duby)*

e) cudzie neživotné podstatné mená MR

- **zakončené na -er, -el**
v Sg. sa skloňujú podľa vzoru **stroj**
v Pl. sa skloňujú podľa vzoru **dub** (ak **-e** pri skloňovaní nevypadáva)
stroj (ak **-e** pri skloňovaní vypadáva)

- **zakončené na -ál**
v Sg podľa vzoru **stroj**
v Pl podľa vzoru **dub**

- **zakončené na -r, -l**
spravidla v Sg aj v Pl podľa vzoru **dub**

!!!karneval – na karnevale – karnevaly!!!

Výnimka!!!

slová *klavír, Alžír, apríl, júl* majú v L sg. tvar *na klavíri, v Alžíri, v apríli, v júli*

e) slovo PANI

Má osobité skloňovanie. Môže byť v dvoch podobách:

- **sklonnej** – skloňujeme ho vtedy, ak vo vete stojí samostatne a z vety ho nemôžeme vynechať

- **nesklonnej** – stále ten istý tvar. PANI je nesklonné ak sa viaže s menom, priezviskom, titulom, profesiou...Z vety ho môžeme vynechať.

POZOR!!! Videl som **pani** domácu.
Videl som domácu **paniu**.

	Singulár	Plurál
N	<i>pani</i>	<i>panie</i>
G	<i>panej</i>	<i>paní</i>
D	<i>panej</i>	<i>paniam</i>
A	<i>paniu</i>	<i>panie</i>
L	<i>panej</i>	<i>paniach</i>
I	<i>paňou</i>	<i>paniami</i>

2. Prídavné mená

Sú ohybné plnovýznamové slová, ktoré pomenúvajú vlastnosti, osôb, zvierat, vecí dejov...
Pýtame sa na ne otázkami aký? ktorý? či?

Delenie prídavných mien:

a) akostné

Vlastnosť označuje akosť (kvalitu), nevznikli z podstatných mien, dajú sa stupňovať a majú svoje antonymá.
biely, kyslý, ostrý, múdry...

b) vzťahové

Sú utvorené od podstatných mien, nemajú antonymá ani ich nedokážeme stupňovať.
slamený, detský, tehlový...

c) privlastňovacie

Vyjadrujú, že niekomu niečo patrí. Pýtame sa na ne otázkou **čí? čia? čie?**

- **individuálne** – privlastňujú jednotlivcovi (*líškin brloh*)
- **druhovú** – privlastňujú celému druhu (*líščí brloh*)

Vzory prídavných mien:

- **pekný** – skloňujú sa podľa neho akostné a vzťahové prídavné mená, ktoré majú pred ohýbacou príponou **tvrdú** alebo **obojakú** spoluhlásku
V N pl. je vždy **-í, -i**
- **cudzí** - skloňujú sa podľa neho akostné a vzťahové prídavné mená, ktoré majú pred ohýbacou príponou **mäkkú** spoluhlásku
- **otcov** – skloňujú sa podľa neho individuálne privlastňovacie prídavné mená zakončené na príponu **-ov**
N sg. stredný rod má príponu **-o** (*otcovo auto*)
N pl. má príponu **-i** (*otcovi bratia*)
- **matkin** - skloňujú sa podľa neho individuálne privlastňovacie prídavné mená zakončené na príponu **-in**
N sg. stredný rod má príponu **-o** (*matkino dieťa*)
N pl. má príponu **-i** (*matkini rodičia*)
- **pávi** - skloňujú sa podľa neho druhové privlastňovacie prídavné mená, ktoré majú v základnom tvare príponu **-í**
Patria sem aj prídavné mená ako *boží, človečí, obrí, babie leto...*

V tomto vzore neplatí pravidlo o rytmickom krátení a nikdy sa v ňom nepíše –y.

3. Zámená

Zastupujú podstatné a prídavné mená. (sú za mená = zámená)

Delenie zámen:

a) osobné zámená

- **základné** – zastupujú osoby alebo veci
ja, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony + ich vyskloňované tvary
- **privlastňovacie** – vyjadrujú vlastnícky alebo príbuzenský vzťah (niekomu niečo patrí). Pýtame sa na ne otázkou **čí? čia? čie?**
môj, tvoj, jeho, jej, náš, váš, ich + ich vyskloňované tvary

POZOR!!! - V písomnej korešpondencii píšeme zámená 2. osoby s veľkým začiatočným písmenom.

základné

*Jej to nepovedz!
Jeho som nevidela.
Zavolaj ich k nám.*

privlastňovacie

*jej kniha (čia kniha?)
Je to jeho vec. (čia vec?)
Ich susedia (čí susedia?)*

Osobné privlastňovacie zámená jeho, jej, ich sú NESKLONNÉ.

Pri skloňovaní rozlišujeme krátke tvary zámen: **ma, mi t'a, ti, ho, mu**
dlhé tvary zámen: **mňa, mne, teba, tebe, jeho, neho, jemu, nemu**

Dlhé tvary osobných zámen s predložkou odkazujú na **osoby** (*som do neho/doňho zaľúbená*)

Krátke tvary odkazujú na **veci** (*sadla si do kresla – sadla si doň*)

b) opytovacie zámená

Sú to slová, ktorými tvoríme otázku. Stoja na začiatku **dopíňacích otázok**.

Opytovacím zámenom **kde?** sa spytujeme na **miesto** (*Kde mám kľúče?*)

Opytovacím zámenom **kam?** sa spytujeme na **smer** (*Kam chodíš do školy?*)

Opytovacím zámenom **aký?** sa spytujeme na **vlastnosť** (*Aké si mal prázdniny?*)

Opytovacím zámenom **ktorý?** sa spytujeme na **výber** z viacerých možností (*Ktorú skupinu máš najradšej?*)

Opytovacie zámená, ktoré majú tvar prídavných mien sa skloňujú podľa vzorov **pekný a cudzí**. Podliehajú teda aj ich pravopisným zákonitostiam.

c) ukazovacie zámená

Slová, ktoré **ukazujú** na osoby, zvieratá, veci, vlastnosti, deje a okolnosti.

tu, sem, ten, tá, to, onen, henten, toľkoto, tamtú, takisto, tadiaľto, taký, toľký...

Ukazovacie zámená, ktoré majú tvar prídavných mien, sa skloňujú podľa vzorov prídavných mien.

4. Číslovky

Označujú počet, poradie alebo násobky

Delenie čísloviek:

a) základné číslovky

Označujú počet ľudí, vecí...

tri, šesť, sto, veľa

- **Skloňovacie vzory:**

nula – **žena**, jeden – **jeden**, dva – **dva**, tri – **tri**, štyri – **štyri**, päť až deväťdesiatdeväť – **päť**, sto – **mesto**, tisíc – **stroj**, milión – **dub**, miliarda – **žena**

Pozor!!! Zložené číslovky zakončené na jeden sú nesklonné!

- **Pravopis:**

a) zložené číslovky píšeme v základnom tvare **spolu**, pri skloňovaní **oddelene**

b) číslovky označujúce stovky, tisícky sa píšu **spolu**, milióny a miliardy **zvlášť** (*tristo, tritisíc, tri milióny, tri miliardy*)

c) číslovky **dva** a **tri** majú v I.sg dvojtvary: s dvomi/ s dvoma
s tromi / s troma

b) radové číslovky

Označujú poradie

prvý, tretí, stý...

Skloňujú sa podľa vzoru **pekný** a **cudzí** (*tretí, tisíci*)

↓
V N.pl. musí byť i / í

V súťaži skončil siedm**y**. (druhý – radová, preto –y)

V triede zostali siedm**i**. (dvaja – základná, preto –i)

c) násobné číslovky

Vznikajú zo základných čísloviek pridaním prípony násobnej číslovky.

dvakrát = **násobná číslovka**

druhýkrát = **radová číslovka**

Násobné číslovky, ktoré majú tvar prídavných mien, sa skloňujú podľa vzoru **pekný**.

Prípony násobných čísloviek:

-**násobný** – píše sa spolu so slovom (pekný) - *dvojnásobný*

- **krát** – spolu so slovom (nesklonná) - *dvakrát*

- **itý** – vzor pekný – *dvojitý* Pozor!!! Príslovkový tvar je nesklonný – *dvojmo*

- **raz, razy, rás** – píše sa oddelene, nesklonné

- *jeden raz, dva, tri, štyri razy, päť a viac rás*

Podľa presného alebo približného vyjadrenia delíme číslovky:

a) **určité** – vyjadrujú presný počet, ktorý vieme zapísať číslom

b) **neurčité** – vyjadrujú približný počet, nevieme ho zapísať číslom

5. Slovesá

Pomenúvajú, čo osoby, zvieratá, veci robia alebo čo sa s nimi deje. Slovesá časujeme. Vo všetkých ohýbacích príponách sa v slovesách píše **-i/ -í**
Základný slovesný tvar sa nazýva **neurčitok**. Je zakončený na spoluhlásku **-ť**.

a) slovesná osoba

	Sg.	Pl.
1.	ja som	my sme
2.	ty si	vy ste
3.	on, ona, ono je	oni, ony sú

Pozor!!!

- **oni** - chlapi – životné podstatné mená MR
ony – ženy , deti + neživotné podstatné mená MR (dub, stroj)
- **Pri vykaní musí byť aj sloveso v množnom čísle!**
správne: *Mohli by ste.....*
nesprávne: *Mohla by ste....*

b) číslo

singulár (jednotné) , plurál (množné)

c) slovesný čas

prítomný, minulý, budúci (robí, robil, bude robiť)

d) slovesný spôsob

- **oznamovací** - základný spôsob, ktorým oznamujeme priebeh deja
- **rozkazovací** – na vyjadrenie rozkazov, príkazov a požiadaviek. V písanej podobe je označený výkričníkom. Tvorí sa jedine v prítomnom čase aj s budúcim významom.
Rozkazovací spôsob môže mať len tri tvary: - 2. os. sg
- 1. os. pl.
- 2. os. pl.
- **podmieňovací** – vyjadrujeme ním podmienku, za ktorej sa dej koná alebo by sa mohol konať. Musí obsahovať časticu **by**.
prítomný čas: sloveso v minulom čase + by
cestoval by som
minulý čas: sloveso v minulom čase + by+ sloveso „byť v min. č.
bol by som cestoval

e) vid

- **dokonavý** – pomenúva zavŕšený, hotový dej.
- k utvorenému neurčitku slovesa sa nedá pridať sloveso **budem**
nakúpil by som – neurčitok: nakúpiť – budem nakúpiť (neexistuje)
- **nedokonavý** – pomenúva prebiehajúci dej
- k utvorenému neurčitku slovesa sa dá pridať sloveso **budem**
písal – neurčitok: písať – budem písať (používame)

f) plnovýznamové a neplnovýznamové slovesá

- **plnovýznamové** – pomenúvajú osobité deje, činnosti, stavy
kráčať, bicyklovať, smiať sa...
- **neplnovýznamové** – nepomenúvajú osobité deje, činnosti, stavy. Spresňujú význam slovesa, pred ktorým stoja. Spájajú sa s neurčitkom plnovýznamového slovesa.
začať, začínať, prestať, skončiť, musieť, chcieť, smieť, môcť
- **sloveso „byť“ a „mať“**
 - **byť** - **plnovýznamové** ak ho môžeme nahradiť slovesom **nachádzať sa, existovať**
napr. *Kvet je na balkóne.*
 - **neplnovýznamové** ak ho nemôžeme nahradiť slovesom **nachádzať sa, existovať**
napr. *Otec je lekár.*
 - **mať** - **plnovýznamové** ak ho vieme nahradiť slovesom **vlastniť**, nespája sa s neurčitkom
napr. *Mám malého zajačika.*
 - **neplnovýznamové** ak ho nevieme nahradiť slovesom **vlastniť**, spája sa s neurčitkom
napr. *Mám písať domácu úlohu.*

g) zvrtné slovesá

Sú také slovesá, ktoré obsahujú zvrtné zámeno **sa** alebo **si**.

Napr. *veriť si, umyť sa...*

Niektoré slovesá sú **vždy zvrtné**. Sa, si z nich nemôžeme vynechať, lebo by sloveso celkom zdeformovalo. Napr. *smiať sa, báť sa...*

h) slovesný tvar

Sloveso vo vete môže byť utvorené z jedného alebo viacerých slov. Podľa toho rozlišujeme **jednoduchý** a **zložený slovesný tvar**.

- **jednoduchý tvar** – sloveso je zložené z jedného slova (*napíše, prídu, chyt!*)
Pozor!!! - aj **iba zvrtné slovesá** (*kreslím si, učím sa*)
- **zložený tvar** – sloveso sa skladá z dvoch alebo viac slov
(*rozmýšľal som, musím bežať, nepočuli by sme*)
Pozor!!! – aj tvary **3. os. minulého času** (*kreslil, rozprávali*)
- **vždy zvrtné slovesá** (*smejem sa, mračí sa...*)

6. Príslovky

Sú to plnovýznamové neohybné slová, ktoré vyjadrujú okolnosť alebo vlastnosť deja. Pýtame sa na ne otázkami **kde? kedy? ako? prečo?**

Delenie prísloviiek:

- a) príslovky miesta** – **kde? kam?...** poukazujú na miesto deja
vletela dnu
- b) príslovky času** – **kedy?** ... určujú, kedy dej prebiehal
dávno odleteli
- c) príslovky spôsobu** – **ako? akým spôsobom?** ... určujú ako dej prebieha
pokojne krúžila
- d) príslovky príčiny** – **prečo? pre akú príčinu?** ... určujú, prečo sa dej stal, stane
náročky otvorila

Niektoré príslovky môžeme aj **stupňovať**. Poznáme dva druhy stupňovania:

- **pravidelné** – slovotvorný základ je zachovaný
múdro – múdrejšie - najmúdrejšie
- **nepravidelné** - slovotvorný základ sa mení
zle, horšie, najhoršie

Príslovky píšeme vždy **spolu!** (*dokopy, vľavo, napravo, spamäti, vtom, sčasti, nahlas...*)
Keďže je príslovka plnovýznamové neohybné slovo, vo vete plní funkciu **vetného člena**.
Teda vo vete existuje samostatne.

Ak nie sme si istí, či je dané slovo príslovka, nahradíme si ho typickým príslovkovým výrazom.

nahlas = hlasno sčasti=čiastočne spamäti=naspamäť dokopy = spolu
naoko = akože spravidla = zväčša vtom = práve potichu = ticho

*Napr. Dobrú náladu má **spravidla** (zväčša) iba ráno.*

*Výnimka z **pravidla** o rytmickom krátení.*

7. **Predložky**

Sú neohybné, neplnovýznamové slová, ktoré spolu s pádom podstatného mena, prídavného mena alebo zámena vyjadrujú vzťahy medzi slovami.

*Zaujímať sa **o** tenis. Vchádzať **do** telocvične.*

Vokalizácia predložiek

Jav, keď sa k predložke zakončenej na spoluhlásku pridáva samohláska **-o** alebo **-u**, z dôvodu uľahčenia výslovnosti.

od – odo, k – ku

Je veľmi dôležité dodržiavať **spisovné predložkové väzby**.

*zvoní **o** päť minút, idem **po** brata, **!!!ALE!!!** idem **pre** zošit, **v** našej škole, hrať **na** klavíri...*

Delenie predložiek:

a) prvotné – pôvodne vznikli ako predložky a aj plnia funkciu výlučne len predložiek
na, za, od, po, predo, s, z, v, o, nad.....

b) druhotné – vznikli z iných slovných druhov (prísloviiek, podstatných mien...) Funkciu predložky plnia len za istých okolností
- neplnia funkciu vetného člena, teda vo vete nemôžu existovať samostatne, vždy sa **viažu k nejakému menu**
okolo domu, pozdĺž rieky, vďaka rodičom, vinou počasia....

*Stalo sa to jeho **vinou**. (podstatné meno)*

***Vinou** počasia sme zmeškali autobus. (predložka)*

8. **Spojky**

Sú to neplnovýznamové slová, ktoré slúžia na spájanie a vyjadrovanie vzťahov medzi slovami a vetami. Môžu stáť **na začiatku**, alebo **vo vnútri** vety.

Najznámejšie a najviac používané spojky sú: **a, i, aj, ani, ale, no, alebo, že, aby, keď, lebo, ak, a preto**.

Pred spojkami píšeme **čiarku**.

Výnimkou sú však spojky: **a, i, aj, ani, alebo, či**

Čiarku pred nimi píšeme iba vtedy, ak:

- sa vo vete opakujú - *Nechcem ani chlieb, ani ovocie, ani zákusok.*
- spájajú vety v podradovacom súvetí – *Nevedel, či príde.*
- a je súčasťou spojkového výrazu **a preto, a teda, a tak** –
Rozprával, a preto ho napomenula.

Delenie spojok:

a) prirad'ovacie – spájajú vety v priradovacom súvetí

a, i, ani, aj, najprv - potom, jednak, ba, nielen, ale, no, lež, avšak, jednako, lenže, alebo, buď, či...

b) podrad'ovacie – spájajú vety v podradovacom súvetí, vždy sa pred nimi píše čiarka
že, aby, kto, čo, aký, keď, preto, lebo...

Aby slovo bolo spojku, musí niečo **spájať**.

mama a otec - spojka

a je to tu – častica

9. Častice

Sú neohybný slovný druh, ktorým vyjadrujeme svoj **osobný postoj** k tomu, čo hovoríme. Môžeme nimi:

a) vyjadriť istou – neistotu – *iste, dozaista, naozaj, určite, možno, údajne, vraj, zrejme, asi...)*

b) zdôrazniť dôležitý výraz – *aspoň, práve, iba, len, hlavne, najmä, predovšetkým...)*

10. Citoslovčia

Sú neohybné, neplnovýznamové slová, ktorými napodobňujeme prírodné zvuky a vyjadrujeme svoje pocity a výzvy.

kvak, hav, och, fuj, bří...

Medzi citoslovčia patria aj **pozdravy!!!** – *ahoj, vitaj....*

Citoslovčia z vety **vyčleňujeme čiarkou!** Citoslovce, ktoré zastupuje sloveso v prísudku, čiarkou **nevyčleňujeme!**

Bří, to je ale zima!

Žaba čľup (skočila) do vody.

Syntaktická rovina

1. Delenie viet:

a) podľa obsahu (zámeru hovoriaceho)

- **oznamovacie** – Idú k nám hostia.
- **rozkazovacie** – Dajte pozor!
- **opytovacie** – Čo si jej vlastne povedal?
- **želacie** - Bárš by to vyšlo.

Všetky druhy viet môžu mať formu **zvolania**.

b) podľa zložitosti

- **jednoduchá** – má **1 gramatické jadro**
 - a) *holá* – iba hlavné vetné členy
 - b) *rozvitá* – hlavné vetné členy sú rozvité vedľajšími
- **súvetie** – má **2 a viac gramatických jadier**
 - a) *prirad'ovacie* – vety sú rovnocenné, jednou sa nedá pýtať a druhou odpovedať
 - b) *podrad'ovacie* – vety sú v nadradenom vzťahu, jednou sa pýtame, druhou odpovedáme

c) podľa členitosti gramatického jadra

- **dvojčlenné** – gramatické jadro tvorí **podmet a prísudok**
 - a) *úplné* – podmet je vyjadrený
 - b) *neúplné* – podmet je nevyjadrený
- **jednočlenné** – gramatické jadro tvorí **vetný základ**
 - a) *slovesné* – tvorený zo slovesa
 - b) *neslovesné* – tvorený z iného slovného druhu

2. Vetné členy:

Plnovýznamové slová vo vete zo syntaktického hľadiska majú platnosť vetného člena.

VČ delíme na: - **hlavné**: podmet, prísudok, vetný základ

- **vedľajšie**: prívlastok, predmet, príslovkové určenie

Dva alebo viaceré rovnocenné vetné členy vo vete tvoria **viacnásobný vetný člen**. Jeho členy sú oddelené čiarkou. Posledný je zväčša pripojený spojku.

a) prísudok - HVČ

Slovesá, ktoré osobám, zvieratám alebo veciam prisudzujú (pripisujú) určitú činnosť.

Pýtame sa naň otázkou **čo robí?** Označuje sa číslicom **1**.

- **slovesný (1s)** – je vyjadrený výlučne slovesami (*Mama varí.*)
- **slovesno-menný (1m)** – je vyjadrený slovesom + menom (pod.m., príd.m., zámenom)

(*Otec je lekár.*)

b) podmet - HVČ

Vyjadruje, kto alebo čo je vykonávateľom deja. Pýtame sa naň otázkou **kto? čo?** Označuje sa číslicom **2**.

- **vyjadrený (2v)** - je vo vete uvedený, priamo napísaný (*Mama varí.*)
- **nevyjadrený (2n)** – nie je vo vete uvedený, ale z významu vety si ho vieme domyslieť. (**on**) *Píše úlohu.*

Spojenie podmetu a prísudku tvorí **prisudzovací sklad**. Je to gramatické jadro dvojčlennej vety. Medzi podmetom a prísudkom je zhoda v osobe, čísle a rode.

c) vetný základ - HVČ

Ak sa jadro vety nedá rozdeliť na podmet a prísudok, zostáva iba jeden hlavný vetný člen. Ten sa volá **vetný základ**. Môže byť:

- **slovesný** – vyjadrený slovesom
Pomenúva: - javy v prírode (*Vyjasnilo sa. Hrmí. Je hmlisto. V noci nasnežilo.*)
- pocity ľudí (*Je nám príjemne. Spalo sa mi dobre. Bolo mi do smiechu. Pichá ma v boku.*)
- **neslovesný** – vyjadrený iným slovným druhom, než slovesom
Sú to najmä: - názvy (*Slovenský jazyk. Potraviny u Lukáča.*)
- nápisy (*Prioritná zásielka. Horľavina. Pitná voda.*)
- prejavy citov a hodnotení (*Jéj! Och! Výborne! Jasně!*)
- výrazy na upútanie pozornosti (*Psssst. Aha! oslovenia: mami, Zuzi...*)

d) predmet - VVČ

Vedľajší vetný člen, ktorý rozvíja **!!!SLOVESO!!!** Pýtame sa naň **pádovými otázkami**.

Včera som stretla kamarátku. (Koho som stretla? Kamarátku.)

Jedna veta môže obsahovať aj viacero predmetov. Predmet môže byť vo všetkých pádoch okrem nominatívu. Najčastejšie je vyjadrený **podstatným menom** alebo **zámenom**.

e) prívlastok - VVČ

Vedľajší vetný člen, ktorý rozvíja **!!! PODSTATNÉ MENO!!!** Pýtame sa naň otázkami **Aký? Ktorý? Či?**

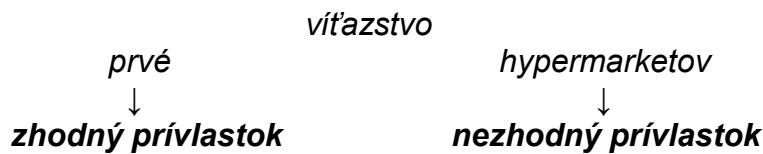
- **zhodný prívlastok** – sa s podstatným menom zhoduje v rode, v čísle a v páde. Najčastejšie stojí pred podstatným menom a býva vyjadrený **prídavným menom, zámenom** alebo **číslovkou**.

Napr. pomarančový džús, tento okamih, druhý riadok...

- **nezhodný prívlastok** – sa s podstatným menom, ktoré rozvíja, nezhoduje . Najbežnejšie býva vyjadrený **podstatným menom**.

Napr. vôňa mora, úcta k rodičom, cesta loďou...

Zhodné a nezhodné prívlastky sa pri rozvíjaní podstatného mena môžu **kombinovať**.

f) príslovkové určenie – VVČ

Vedľajší vetný člen, ktorý rozvíja **!!!SLOVESO!!!** Pýtame sa naň otázkami **Kedy? Kde? Ako? Prečo?** Najčastejšie býva vyjadrené **príslovkou, podstatným menom** alebo **zámenom**.

- **PU miesta** – *vošiel dnu, žil na ostrove, chodte tadiaľto*
- **PU času** – *vrátil sa nadránom, trvalo to chvíľu, odvtedy sa nerozprávajú*
- **PU spôsobu** – *hovoríš potichu, privítal nás s nadšením, nehovor tak, mlčí ako ryba*
- **PU príčiny** – *Pokutovali ho za rýchlosť. Pre víchricu odložili štart.*

g) prístavok – polovetná konštrukcia

Je konštrukcia, ktorou pomenujeme inak to isté, čo už raz bolo pomenované. Vyjadruje spresňujúcu alebo vysvetľujúcu informáciu. Stojí **hneď za podstatným menom**, na ktoré sa vzťahuje, **neobsahuje** sloveso a z vety je **vydelený čiarkou**.
Napr. Zlatá brána, najkrajší visutý most na svete, sa nachádza v San Franciscu.